

УДК 159.9:331.548
©О.В. Флярковська, 2021
orcid.org/0000-0001-9461-4035
<https://doi.org/>

ФЛЯРКОВСЬКА Ольга Василівна

кандидат педагогічних наук, начальник відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту позашкільної освіти та виховної роботи ДНУ «Інституту модернізації змісту освіти», доцент кафедри психології управління ЦПО УМО НАПН України (м. Київ, Україна)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

У статті акцентується увага на проблемі профорієнтаційної роботи із здобувачами освіти; визначено місце та роль психологічної діагностики у профорієнтаційному консультуванні; розглянуто психолого-педагогічні особливості проведення профорієнтаційної роботи із здобувачами освіти; представлено перелік психодіагностичних методик для роботи із здобувачами освіти; запропоновано програми виявлення та розвитку особистісно-професійних ресурсів здобувачів освіти; висвітлено основні професійно-етичні принципи фахівця профорієнтаційної роботи.

Ключові слова: *профорієнтаційна робота, профорієнтаційне консультування, підліток, здобувач освіти, вибір професії, особистісні особливості, професія, світ професій, професійний розвиток, професійне самовизначення, самореалізація.*

Постановка проблеми. Вибір професії складне і довготривале завдання, а особливо у підлітковому віці. Щоб обрати професію підліток стикається з багатьма труднощами одночасно, вирішення яких потребує часу і знань. Для того щоб зробити вибір, потрібно мати досить великий багаж знань про світ професій з яких можна обирати, а на знайомство з ними потрібні роки. Орієнтуватися у світі професій не до кінця розуміючи зміст роботи тієї чи іншої професії, молодій людині дуже складно. Обираючи професію, підлітки орієнтуються на «картинку», сумтно уявляючи особливості специфіки самої роботи. Наприклад, щоб стати вчителем підліток має отримати знання про те, що потрібно не тільки досить добре розуміти предмет, який він викладатиме, але знати і психофізіологічні особливості, інтуїтивно відчувати кожного учня. Частіше за все,

коли мова йде про професію, то висвітлюються функції, а не особистісні якості. Таким чином, інформацію про світ професій в цілому молодій людині отримати дуже важко. Стан, коли підліток не отримує широких знань про світ професій, про шляхи свого можливого професійного розвитку, перешкоджає його життєвому самовизначенню.

Якщо людина має поверхнєве уявлення про обрану професію, про ті вимоги, які вона пред'являє, то відбувається неузгодженість між схильностями і здібностями з одного боку, і психологічним змістом роботи з іншого. В результаті не буде ні високої ефективності діяльності, ні задоволеності професією, і людина може опинитися в тій сфері, яка стане нудною, нецікавою, обтяжливою. Негативні наслідки неправильно обраної професії зачіпають як саму людину, так і все суспільство. Таким чином, не можна недооцінювати роль професійної орієнтації, вплив дорослих і суспільства на професійний розвиток і самовизначення здобувача освіти. Вибір професії залежить не тільки від зовнішніх факторів (вплив авторитету батьків, думки однокласників і друзів, орієнтування вчителів), але й різних якостей та властивостей, які притаманні не всім в однаковій мірі.

У Концепції державної системи професійної орієнтації населення зазначено, що професійна орієнтація – це комплексна науково обґрунтована система форм, методів і засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні. Основою професійного самовизначення особи є самопізнання та об'єктивна самооцінка індивідуальних особливостей, співставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для набуття конкретних професій, та кон'юнктурою ринку (Постанова..., 2008).

Одним із головних завдань навчального закладу є повсякденна допомога підростаючому поколінню, формування готовності до самостійного планування професійного розвитку. Профорієнтаційна робота має базуватися на комплексі заходів, призначених для визначення у здобувача освіти тих професійно важливих якостей, (відповідних конкретній професії) які достатні й необхідні для оволодіння професійними знаннями,

уміннями та навичками, що обумовлюють успішність та ефективність у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У стародавньому Китаї ще за 2200 років до н.е. існувала система перевірки здібностей осіб, які бажали зайняти посади урядових чиновників. Раз на три роки вони особисто екзаменувались самим імператором за такими критеріями: музика, стрільба з лука, верхова їзда, уміння читати, рахувати, знання ритуалів і церемоній. Це була система відбору, в якій надавали перевагу людям здібним, ерудованим і лояльним у ставленні до влади.

Хоча перші професії з'явилися разом з виникненням людського суспільства, емпіричні дослідження в цій галузі ми знаходимо лише у 1575 році в праці іспанського вченого, лікаря за фахом Хуана Урте (1533-1592) «Вивчення здібностей до наук», яка принесла автору визнання і славу не лише в Іспанії, але в багатьох європейських країнах. Це була перша в історії психології праця, яка ставила завдання дослідити індивідуальні відмінності у здібностях з метою професійного відбору. Х. Урте мріяв про організацію професійного добору на державному рівні: «Для того, щоб ніхто не помилявся у виборі тієї професії, котра більш за все підходить до його природного обдарування, державі слід було би виділити уповноважених людей великого розуму та знання, які відкрили б у кожного його обдарування ще у юному віці; вони тоді змусили б його обов'язково вивчати ту галузь знань, котра йому підходить» (Еріксон, 1996).

Джон Локк наголошував, що кожна людина від природи наділена різними здібностями, талантами і вміннями, які необхідно розвивати з дитинства, у цьому люди відрізняються один від одного. Тому у навчанні і вихованні, спираючись на природну допитливість кожної дитини, наголошує Локк, необхідно вивчати індивідуальні задатки і здібності та розвивати їх (Локк, 1988).

Отже, щоб вибір професії був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати принаймні три фактори: інформованість про світ професій, знання своїх особистісних особливостей, уміння співвідносити особисті якості з вимогами, які пред'являють професія і спеціальність. Таким чином, уся робота в закладі освіти повинна сприяти професійному

самовизначенню здобувача освіти, насамперед виявленню й розвитку схильностей і здібностей, формуванню мотивів вибору професії, професійних інтересів, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої трудової діяльності.

У вітчизняній філософській думці маємо оригінальну теорію видатного українського філософа-гуманіста, просвітителя і поета Г. Сковороди, який вважав принцип самопізнання своєї внутрішньої натури вольовим, творчим актом, спрямованим на виявлення й утвердження в кожній людині її природних схильностей до певного виду діяльності. Концепція спорідненої праці – це людський спосіб життєдіяльності, корисний для всього суспільства завдяки перетворенню праці з засобу життя на найпершу життєву потребу й найвищу насолоду. Ці думки Г. Сковороди про споріднену працю, що є і потребою, і найвищою насолодою, і його ідеалом суспільства, де кожен працює за своїми здібностями, де праця є найпершою потребою, про перенесення центру уваги зі сфери споживання у сферу продуктивної діяльності залишаються актуальними й нині.

Таким чином, психолого-педагогічна функція профорієнтації – це виявлення і формування інтересів, нахилів, здібностей здобувачів освіти, визначення шляхів і умов ефективного управління їх професійним самовизначенням, формування професійних намірів.

Проблема визначення професійної придатності у психолого-педагогічній теорії та практиці не нова. Як зазначає М. Дьяченко, вже у другій половині XIX століття у найбільш розвинених для того часу країнах було помічено, що частина морських, залізничних, трамвайних катастроф була спричинена невмінням рульових, машиністів, стрілочників і водіїв відрізнити зелені кольори сигналів від червоних, через що було встановлено, що необхідно проводити рекомендації щодо обрання робітникам у майбутньому певного виду трудової діяльності чи навчання (Дьяченко, 1988).

В Україні діяльність профорієнтації почала розгортатися у перші роки XX ст. і розглядалася багатьма вченими: Є. Клімовим, Б. Федорішиним, В. Ярошенком, І. Назімовим тощо. Вони розробляли і перевіряли на практиці різні аспекти

даної проблеми, і запропоновані ними положення були переглянуті та узгоджені відповідно до сучасних умов.

Про важливість вивчення професій з метою профорієнтації зазначають у своїх дослідженнях багато психологів, зокрема В. Бодров, І. Бех, Л. Бурлачук, С. Геллерштейн, К. Гуревич, Є. Льїн, Н. Левітов, Є. Клімов, Б. Кулагін, Н. Литвинова, С. Максименко, Є. Мільерян, В. Панок, К. Платонов, Н. Побірченко, В. Рибалка, Б. Федоришин, І. Шпільрейн та інші дослідники проблем профорієнтації.

Маємо зазначити, що вибір професії багато в чому відображає життєві орієнтири особистості – прагнення досягти певного соціального статусу, рівень самооцінки та самоповаги, ціннісні пріоритети. Такий вибір вимагає досить зрілого та об'єктивного світогляду, певної життєвої компетенції та активності, реалістичності та енергії. Усвідомлення особистістю своїх здібностей у будь-якій діяльності формує потребу реалізувати свій особистісний потенціал, відчутти себе творцем і господарем власного життя. Як приклад, потреба активної діяльності зростаючої особистості через постійний вибір і реалізацію своїх можливостей. Таким чином, психолого-педагогічний механізм самоактуалізації потреб – пізнання, випробування і реалізація своїх особистісних можливостей – це основний мотиваційний фактор безперервного самовдосконалення творчої активності людини (Флярковська, 2014).

Постановка завдань. *Об'єктом дослідження є профорієнтаційна робота у закладі освіти. Предметом дослідження є особливості професійної діяльності фахівця психологічної служби. Мета статті – ознайомити фахівців з існуючими принципами і підходами, стратегією і тактикою профорієнтаційної роботи, а також запропонувати інструментарій для вирішення завдань у цьому напрямі.*

Відповідно до мети, об'єкту та предмету дослідження визначені такі **завдання дослідження**.

1. Дослідити психолого-педагогічні особливості профорієнтаційної роботи із здобувачами освіти.

2. Охарактеризувати форми і методи профорієнтаційної роботи із здобувачами освіти.

3. Запропонувати інструментарій щодо виявлення та розвитку індивідуальних нахилів та здібностей кожного здобувача освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Профорієнтаційна робота традиційно займає важливе місце в діяльності закладу освіти, оскільки вона, з одного боку, забезпечує зв'язок системи освіти з економічною системою країни, з іншого, поєднує сьогодення здобувачів освіти з їхнім майбутнім. Саме тому освіта має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створювати сприятливі умови для професійного самовизначення здобувача освіти (Ткачук, 2017).

Зважаючи на це, професійну орієнтацію в закладі освіти визначаємо як систему, яка забезпечує ефективне професійне самовизначення здобувачів освіти з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, бажань і можливостей та попиту ринку праці у фахівцях. Профорієнтація є безперервним процесом і здійснюється цілеспрямовано на всіх вікових етапах розвитку особистості, починаючи з раннього дитинства, продовжуючи у старшому дошкільному, шкільному і післяшкільному віці.

Маємо зазначити, що профорієнтаційну роботу на різних рівнях у закладі освіти проводять усі педагогічні працівники, але головна роль в цьому напрямі належить фахівцям психологічної служби. Саме фахівці психологічної служби покликані навчити головному – жити в мирі з собою та іншими, і вступати у взаємодію зі світом так, щоб життя приносило задоволення (Флярковська, 2019).

Зокрема, за інформацією наданою обласними центрами психологічної служби у системі освіти, протягом 2019/2020 навчального року працівники психологічної служби надавали консультаційні послуги учасникам освітнього процесу щодо професійного самовизначення 233 398 особам, а саме: з боку батьків надійшло 64 573 звернення, з боку педагогів – 43 120 звернень, з боку здобувачів освіти – 111 448 звернень і з боку інших зацікавлених осіб – 14 448 звернень (Лист ІМЗО, 2020).

Фахівець психологічної служби має допомогти здобувачеві освіти, враховуючи особистісні якості, максимально правильно вибрати свою професійну стежку.

Профторієнтаційна консультація використовується як метод психологічної допомоги здобувачу освіти у виборі професії, а також плануванні професійної кар'єри відповідно до можливостей, що надає особистості суспільство, та її індивідуальних якостей. Головна мета професійної консультації – допомогти людині усвідомити особистісні властивості та індивідуальні особливості, інтереси, нахили, мотиви вибору професії, зрозуміти потреби і можливості ринку праці, а також дати обґрунтовану пораду щодо професійного вибору та вибору шляхів навчання і сфери діяльності, визначити шляхи досягнення оптимальної відповідності між особистістю та професією.

Етапи профторієнтаційної консультації – попередня бесіда, психологічна діагностика здібностей і схильностей, корекція уявлень особи про себе і світ професій, вироблення плану професійного шляху і визначення професійного вибору, корекція професійних планів. Зауважуємо, що корекція виконується тільки у випадку необхідності, наприклад, невідповідність якостей особистості вимогам професії, пояснюються помилки, разом з тим вирішуються проблеми кар'єрного розвитку. Також надається інформація про зміст професійної праці, можливості отримання професії, шляхи працевлаштування, необхідну довідкову літературу тощо.

Серед типів профторієнтаційних консультацій визначають:

- *ранню, дитячу консультацію* – консультація не самих дітей, а їх батьків та вихователів, це консультація щодо формування позитивного ставлення до праці, а також за вибором гуртка або спецшколи для дітей, які проявили ранню обдарованість;

- *консультацію здобувачів освіти* – підготовка до вибору, формування ціннісно-сислової і операційної основи самовизначення, коли у школяра формується уявлення про основні дії щодо вибору та реалізації своїх життєвих цілей. Також важливо в цьому віці формувати інформаційну основу самовизначення, при цьому починати треба з професій, які спочатку цікаві школярам, але потім поступово розширювати їх кругозір, створюючи системну орієнтування в світі професійної праці. Робити в цьому віці акцент на визначенні «профпридатності» помилково, адже дитина ще до кінця не

сформувалася і робота повинна носити діагностико-корегуючий (не діагностико-рекомендаційний) характер. Але якщо школяр буде цікавитись своєю готовністю до певних професій, то можна провести з ним відповідні діагностичні методики, не роблячи при цьому кінцевих висновків і рекомендацій;

- *консультацію учителів* – часто, перш ніж розпочинати розмову про проблеми дітей, деякі вчителі хочуть трохи розповісти про себе, тому важливо вміти вислуховувати і власні проблеми вчителів, інакше виникне ризик, що з ними так і не сформується довірливі відносини. В цілому ж важливо організувати реальну співпрацю з учителями (особливо з класними керівниками та вчителями праці), при якій вдалося би розподілити деякі функції в профорієнтаційній допомозі здобувачу освіти.

- *консультація батьків* – як і робота з педагогами, важливо бути готовим вислуховувати власні проблеми батьків, поступово виводячи їх на рівень реального співробітництва, який передбачає узгодження і розподіл зусиль з надання допомоги своїм дітям.

- *консультацію випускників закладів загальної середньої освіти* – допомога в конкретному виборі, а також уточнення і повторна перевірка вибору. Консультація даного типу повинна бути максимально прагматичною, і тут важливо не тільки прорахунок і осмислення реальних обставин (чинників) вибору, але і вольова готовність дитини зробити конкретний вибір (Ігнатович, 2019).

У 1883 році Ф. Гальтон запропонував використовувати для оцінки особистісних якостей індивіда тестові методики. На чолі з Ф. Гальтоном в Англії, Дж. Кеттелом в США, А. Біне у Франції, Е. Крепеліним у Німеччині все більше психологів у своїх дослідженнях почали використовувати тести для вивчення індивідуальних відмінностей у здібностях. Так почалася ера активного використання тестів не лише з метою профвідбору, а й психології в цілому.

Сучасні українські науковці (Л. Бурлачук, Н. Бельська Г. Євдокімова, Л. Карамушка, М. Корольчук, О. Мерзлякова, Н. Побірченко, В. Семиченко та ін.) в контексті своєї професійної діяльності розробляють та адаптують методики, які

спрямовані на допомогу учнівській молоді у професійному самовизначенні та становленні.

Діагностика здобувачів освіти у процесі професійної орієнтації є однією з найважливіших складових допомоги у виборі відповідного профілю навчання та сфери майбутньої професійної діяльності, пошуку шляхів швидкого і ефективного опанування професійними знаннями, уміннями і навичками, побудові професійного плану, кар'єри тощо. Мета профорієнтаційної діагностики: психологічний аналіз особистості здобувача освіти, зіставлення структури особистості з вимогами професій, подальший прогноз професійного розвитку і самореалізації особистості. Результатом психологічного дослідження є психологічний портрет (структурований опис комплексу взаємопов'язаних психічних властивостей, здібностей, стійких особливостей, інтересів, мотивів, потреб особистості). Проте, діагностика практично ніколи не є самоціллю, її призначення – прогнозування (динаміка подальшого розвитку), проведення цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи, розробка рекомендацій, стимулювання потреби особистості в самопізнанні та самовдосконаленні у руслі підготовки до своєї майбутньої професійної діяльності. Відповідно, психологічний портрет може бути основою індивідуальної програми самовиховання здобувача освіти у контексті майбутньої професійної діяльності.

Діагностика у процесі професійної орієнтації здобувачів освіти здійснюється за допомогою психодіагностичних методик (специфічні психологічні засоби, призначені для вимірювання та оцінки індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти у контексті майбутньої сфери професійної діяльності).

Проведення психодіагностичного обстеження у контексті кар'єрної консультації ґрунтується на таких основних принципах: принцип комплексного підходу: досліджуються різні за складністю психічні властивості та їх взаємозв'язки на особистісно-мотиваційному рівні (мотиви, схильності та інтереси, деякі особистісні властивості, насамперед, екстраверсія-інтроверсія, емоційні особливості, комунікативні здібності); рівні пізнавальних здібностей (дослідження ступеня прояву різних властивостей і видів уваги, пам'яті, мислення, яви тощо); рівні нейро- і психодинамічних властивостей, тобто

вивченні властивостей нервової системи і особливостей темпераменту; принцип добровільної участі в обстеженні; принцип конфіденційності інформації: результати психодіагностичних обстежень не підлягають розголошенню; принцип персональної відповідальності: психолог несе персональну відповідальність за коректність психологічного діагнозу, адекватність застосованих діагностичних методів, психокорекційних заходів та їх інтерпретацію (Ігнатович, 2019).

Для того, щоб психодіагностика була досить надійним засобом дослідження особистості й дозволяла отримувати вірогідні результати, яким можна довіряти, і на їх основі робити адекватні практичні висновки, потрібно вміти підбирати науково обґрунтовані психодіагностичні методики (валідні, надійні, однозначні і точні).

Психодіагностичний етап профорієнтаційної консультації є найбільш тривалим за часом і достатньо трудомістким. Так, наприклад, психодіагностичне обстеження з метою консультації щодо вибору майбутньої професії проходить у два етапи. На першому етапі виявляються інтереси, схильності й уподобання, ступінь їхнього прояву, стійкості, діапазону. На підставі аналізу виявлених інтересів формуються вимоги до професії, яка обирається особистістю. Це вимоги до психічних, психофізіологічних і особистісних якостей суб'єкта діяльності. На другому етапі проводиться діагностика психологічних якостей, що розглядаються як професійно важливі. У ході інтерпретації результатів психодіагностичного обстеження встановлюється ступінь відповідності психологічних властивостей суб'єкта вибору професії її вимогам. У процесі такого консультування необхідно приділяти увагу щодо вивчення ставлення самих учнів до своїх проблем, до визначення ролі тієї чи іншої проблеми в їхньому житті, готовності здобувача освіти до того, щоб переглянути свою позицію стосовно певного питання, що обговорюється під час консультування. Співставлення результатів діагностики і уявлень особи про себе, свого *Я* може слугувати конструктивним підґрунтям у подальшій роботі з саморозуміння та самопізнання, уточнення своїх життєвих цілей, напрямку бажаних змін, визначення способів їх досягнення (Ігнатович, 2019).

З усіх існуючих психодіагностичних методик найбільш поширеними на сьогодні є тести – досить короткі, стандартизовані методики, що дозволяють отримати і зіставити кількісні та якісні характеристики індивідуально-психологічних особливостей людини за певними параметрами. Тестові методики, які застосовуються у процесі профорієнтації здобувачів освіти, характеризуються жорсткою регламентацією процедури обстеження (точне дотримання інструкцій, суворо та конкретно визначені способи подачі стимульного матеріалу тощо), стандартизацією (наявність норм чи інших критеріїв оцінки результатів), валідністю і надійністю. Вони дають змогу зібрати психодіагностичну інформацію у короткий термін і в такому вигляді, який дає можливість кількісного та якісного її аналізу.

Наприклад «Опитувальник професійної спрямованості Дж. Холланда», який спрямований на визначення професійного типу особистості. Його суть у тому, що успіх у професійній діяльності залежить від умови відповідності типу особистості і типів професійного середовища. Поведінка людини визначається не тільки її особистісними особливостями, але й оточенням, в якому вона проявляє свою активність. Люди прагнуть знайти професійне середовище, властиве своєму типу, яке дозволило б їм повніше розкрити свої здібності, виразити ціннісні орієнтації. Методика професійного самовизначення Дж. Холланда дозволяє зіставити схильності, здібності, інтелект з різними професіями для найкращого вибору професії.

Маємо зазначити, що кількість суто профорієнтаційних діагностичних методик (визначають схильність особистості до різних сфер професійної діяльності та мотиви вибору майбутньої професії) достатньо чисельна. Нижче надаємо перелік діагностичних методик, які можуть застосовуватися у профорієнтаційній діяльності фахівцями психологічної служби: Опитувальник професійних схильностей Л. Йовайши (модифікація Г. Репзапкіної); Карта інтересів А. Голомштока; Методика ОДАСИ-2 (створена С. Карпіловською і Б. Федоришиним на основі модифікації анкети інтересів А. Голомштока і О. Мешковської); Методика СІН (за Б. Федоришиним); Методика «Квадрат інтересів» (за Є. Клімовим); Опитувальник професійної спрямованості

Дж. Холланда; Опитувальник професійних переваг (адаптація тесту Дж. Холланда «Спрямований пошук»); Опитувальник Л. Лучко «Ваша майбутня професія»; Методика визначення професійних переваг (Б. Басса); Методика «Якорі кар'єри» (Е. Шейна); Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокича); Методика дослідження емоційної спрямованості (Б. Додонова); Активізуюча профорієнтаційна методика «Будь готовий!» (М. Пряжніков); Опитувальник мотиваційних впливів на вибір професії (Д. Барбуто та Р. Сколком, переклад О. Сидоренко) (Лист ІМЗО, 2020).

З метою виявлення індивідуальних нахилів та здібностей кожної дитини для цілеспрямованого розвитку і профорієнтації, сприяння активізації внутрішніх механізмів самодіяльності особистості, таких як самооцінка, самопізнання, самовдосконалення і готовність до самореалізації, пропонуємо застосовувати у своїй діяльності наступні методики: Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу / Гуцан Л. А., Морін О. Л., Охріменко З. В., Пархоменко О. М., Гриценко Л. І., Ткачук І. І. – Харків: «Друкарня Мадрид»; О. В. Флярковська Програма «Школа самовдосконалення «Повір у себе»; Моя майбутня професія: правила вибору [курс за вибором для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів : [курс за вибором для учнів 10 (11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] / [В. Г. Панок, О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук // Збірник програм факультативних курсів, курсів за вибором та спецкурсів. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи (Лист ІМЗО, 2020).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Вибір професії для здобувача освіти є досить складним процесом. Незначний життєвий досвід, слабкі знання про свої психолого-фізіологічні особливості та особистісні якості, і водночас необхідність прийняття важливих рішень щодо свого майбутнього, створюють труднощі для професійного самовизначення особистості.

Нами досліджено психолого-педагогічні особливості профорієнтаційної роботи із здобувачами освіти. Це визначає необхідну конкретність, цілеспрямованість й науково-методичну забезпеченість професійної орієнтації. Таким чином,

вона може бути цілеспрямованою й ефективною за умови чітких, науково обґрунтованих даних про специфіку професій та їх вимоги до особистісних і психофізіологічних якостей людини.

Охарактеризовано форми і методи профорієнтаційної роботи зі здобувачами освіти. Зазначено, що важливою умовою створення освітнього простору, який сприяє свідомому професійному самовизначенню здобувача освіти, є комплексний, системний підхід до оцінки і розвитку особистісних особливостей здобувача освіти для забезпечення максимально ефективної професійної самореалізації кожної людини з урахуванням її індивідуального особистісного потенціалу.

Охарактеризовано та запропоновано інструментарій щодо виявлення та розвитку індивідуальних нахилів та здібностей кожного здобувача освіти.

Маємо зазначити, що професійна орієнтація є складною науково-практичною системою роботи. Її інформаційну і методичну основу складають знання змісту і умов професійної діяльності, правильні уявлення про вимоги професій до психофізіологічних та особистісних якостей людини, а також психодіагностична оцінка індивідуально-психологічних особливостей людини, порівняння одержаних результатів з вимогами різних видів діяльності до особистості, розвиток здібностей та за необхідності корекція.

Перспективами подальших розвідок може слугувати вивчення особливостей профорієнтаційної роботи у процесі професійної діяльності фахівців психологічної служби, що вимагає подальшого вивчення та вдосконалення з урахуванням вікових особливостей розвитку особистості, і на основі цього розробки комплексної системи профорієнтаційного супроводу учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

- Дяченко Н. Н. Профессиональное воспитание учащейся молодежи: профпедагогика. Москва : Высшая школа, 1988. 144 с.
- Ігнатювич О. М., Заєць І.В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. Кар'єрне консультування: практ. посібн. Київ, 2019. 292с.
- Лист ІМЗО від 27.07.2020. № 22.1/10-1495 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2020/2021 н.

р.» URL: <https://imzo.gov.ua/2020/07/27/lyst-imzo-vid-27-07-2020-22-1-0-1495-pro-priorytetni-napriamy-roboty-psykholohichnoi-sluzhby-u-systemi-osvity-na-2020-2021-n-r/>

Локк Д. Сочинения: В 3 т. Москва, 1988. Т. 3. 688 с.

Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення: Постанова від 17 вересня 2008 р. № 842. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF#Text>

Ткачук І. І. Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виховних об'єднань, навчально-виховних комплексів : метод. реком. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 115 с.

Флярковська О. В. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності підлітків. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. № 4. С. 36–40.

Флярковська О. В. Самореалізація у підлітковому віці. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 197–200

Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / под ред. А. В. Толстых. Москва, 1996. 344 с.

References

Djachenko, N. N. (1988). *Professional'noe vospitanie uchashhejsja molodezhi: profpedagogika [Professional upbringing of the youth: profpedagogics]*. Moskva: Vysshaja shkola [in Russian].

Fliarkovska, O. V. (2014). Samorealizatsiia u pidlitkovomu vitsi [Самореалізація у підлітковому віці]. *Nova pedahohichna dumka [New pedagogical thought]*, 3, 197-200 [in Ukrainian].

Fliarkovska, O. V. (2019). Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia sotsialnoi kompetentnosti pidlitkiv [Psychological and pedagogical conditions of teenagers' social competence forming]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti [Education and development of the gifted personality]*, 4, 36-40 [in Ukrainian].

Ihnatovych, O. M., Zaiets, I.V., Tataurova-Osyka, H. P., & Shevenko, A. M. (2019). *Kar'ierne konsultuvannia [Career consulting]*. Kyiv [in Ukrainian].

Jerikson, Je., & Tolstyh A. V. (Ed.). (1996). *Identichnost': junost' i krizis [Identity: adolescence and crisis]*. Moskva [in Russian].

Lokk, D. (1988). *Sochinenija [Works]*. V 3 t. T. 3. Moskva [in Russian].

Lyst IMZO vid 27.07.2020. № 22.1/10-1495 (2020). “Pro priorytetni napriamy roboty psykholohichnoi sluzhby u systemi osvity na 2020/2021 n. r.” [“About preemptive trends of work of the psychological service in the system of education in 2020/2021”]. Retrieved from <https://imzo.gov.ua/2020/07/27/lyst-imzo-vid-27->

07-2020-22-1-0-1495-pro-priorytetni-napriamy-roboty-psykholohichnoi-sluzhby-u-systemi-osvity-na-2020-2021-n-r/ [in Ukrainian].

- Pro zatverdzhennia Kontseptsii derzhavnoi systemy profesiinoi oriientatsii naselennia [About the affirmation of the Conception of state system of population's professional orientation].* (2008). Postanova vid 17 veresnia 2008 r. N 842. Kyiv. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
- Tkachuk, I. I. (2017). *Profesiina oriientatsiia v suchasni shkoli: krashchi metodychni rozrobky praktychnykh psykholohiv i sotsialnykh pedahohiv malokomplektnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv, navchalno-vykhovnykh ob'iednan, navchalno-vykhovnykh kompleksiv: metod. rekom. [Professional orientation in the contemporary school: the best methodical developments of practical psychologists and social pedagogues of incomplete general educational institutions, educational associations, educational complexes : methodical recommendations].* Kyiv: UNMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty [in Ukrainian].

O. Flyarkovska

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT OF PROFESSIONAL WORK IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article focuses on the problem of career guidance work with students; the place and role of psychological diagnostics in vocational counseling are determined; psychological and pedagogical features of conducting vocational work with students are considered; the list of psychodiagnostic methods for work with students is presented, the programs of identification and development of personal and professional resources of students are offered; the basic professional and ethical principles of career guidance work are highlighted.

Key words: *career guidance work, career guidance counseling, teenager, applicant, choice of profession, personal characteristics, profession, world of professions, professional development, professional self-determination, self-realization.*

Надійшла до редакції 17.12.2020 р.